

Prof. dr. Bernd J. FISCHER

ASPEKTE TË RIVALITETIT NDËRMJET AUSTRO-HUNGARISË DHE ITALISË NË RAPORT ME RILINDJEN KOMBËTARE SHQIPTARE

Përderisa fuqia e Rilindjes Kombëtare Shqiptare natyrisht buronte nga brenda, në veçanti nga Lidhja e Prizrenit që është edhe temë e konferencës që nxori këtë vëllim, ekzistojnë po ashtu faktorë të tjerë që kanë luajtur role relevante. Disa prej këtyre ndikimeve plotësuese në të cilat dua të përqendroj vëmendjen sot është ndikimi i dyanshëm, njëkohësisht konfliktual i Italisë dhe Austro-Hungarisë gjatë periudhës kohore prej Lidhjes së Prizrenit deri tek Shpallja e Pavarësisë së Shqipërisë.

Dy shtetet në fjalë patën role të rëndësishme megjithëse të ndryshme sa i përket Rilindjes Kombëtare shqiptare. Motivet e tyre për të ndërhyrë në çështjen shqiptare ishin mjaft të ngjashme dhe vinin në mes rivalitetit të Fuqive të Mëdha në kohën e imperializmit të ri. Me përfundimin e kryengritjeve të mëdha evropiane që sollën Revolucionin Francez, pastaj me zhvillimin e nacionalizmit evropian modern dhe lëvizjet e para për bashkim, Fuqitë e mëdha Evropiane gjetën fuqi në vete përsëri që duke e shfaqur atë jashtë të inicojnë kështu një fazë të re imperializmi më të egër dhe potencialisht me rreziqe. Pjesërisht për shkak të të gjithë sllavëve që banonin në

territorin e saj, Austro-Hungaria natyrisht se kishte kthyer kokën nga Ballkani pas rënies nga gara për të bashkuar gjermanët dhe humbjes së saj nga Prusia në Luftën Austro-Pruse të vitit 1866. Mbretëria dykombëse do të ndiqte politikën e mbajtjes së status-quo-s në Ballkan duke shtuar influencën e saj në rajon. Mirëpo, në dekadën e parë të shek. 20 me shpërbërjen e shpëjtuar të Perandorisë Osmane, kjo startegji ishte e perealizueshme dhe duhej zëvendësuar me një tjetër politikë më agresive dhe të rrezikshme, atë të pushtimeve territoriale. Sigurisht se tokat shqiptare ishin me interes të veçantë për shkak se shtrihen në anën e kundërt të Adriatikut përballë Italisë.

Mbretëria e Re e Italisë kishte njëfarë disavantazhi në skemën e re imperialiste, paksa për shkak se nuk kishte kryer plotësisht procesin e bashkimit të vendit deri më 1870. Zhvillimet rreth procesit të bashkimit hapën shumë sfida të cilat pengonin bërjen e një politike të jashtme aktive. Politikani italian Agostino Depretis përmbledhë saktë qëndrimin italian lidhur me politikën e jashtme më 1875, kur thotë “Kur del në pah një çështje ndërkombëtare, unë e hap ombrellën time derisa të ketë kaluar ajo”.¹ Me rritjen e stabilitetit të brendshëm dhe me ardhjen në pushtet të udhëheqësve italianë të cilët shprehën më shumë interesim për zhvillimet ndërkombëtare, ky qëndrim filloi të ndryshojë duke u mundësuar historianëve të identifikojnë tre periudha të dallueshme në politikën e jashtme italiane në raport me Ballkanin dhe tokat shqiptare prej vitit 1878 deri në fillimet e Luftës së Parë Botërore. Ndërmjet vitit 1875 deri më 1887 Italia ndoqi atë që mund të cilësohet politikë eksperimentale. Nga viti 1887 deri më 1896 politika italiane ishte më aktive, megjithëse ende e rezervuar dhe pas vitit 1896, Italia u shëndrrua në një faktor garues relativisht të fuqishëm në Ballkan.

Italia dhe Austro-Hungaria filluan të kuptojnë se do të ishin rivale për Ballkanin gjatë fazës eksperimentale të politikës italiane, në të cilën kohë u shqua politikani italian me origjinë arbëreshe,

¹ Luigi Villari, *Italy* (London: E. Benn Ltd., 1929), f. 33.

Fançesko Krispi. Krispi arriti të zgjedhet president i Dhomës së Deputetëve më 1876 dhe më vonë edhe kryeministër. Ai ishte ndikuar shumë prej poetëve të shquar italo-shqiptar Dhimitër Kamarada dhe Jeronim de Rada të cilët vepronin në mes viteve 1850 dhe 1860, duke u angazhuar pothuajse menjëherë në çështjen shqiptare.² Megjithëse historianët e kanë vënë në dyshim, Krispi në memoaret e tij shkruan se në vitin 1877 gjatë krizës Ballkanike të viteve 1875-1878, që në rast të marrjes së Bosnje Hercegovinës nga Austro-Hungaria, kancelari gjerman Otto von Bismark dhe kryeministri anglez Lord Derbi i kishin ofruar Italisë një territor të gjerë shqiptar.³ Krispi megjithëse e kuptonte mirë peshën strategjike të territorit bregdetar shqiptar për sigurinë e Italisë, ai nuk vuri re se kjo pjesë cenohej nga ndonjë faktor tjetër i jashtëm menjëherësh. Krispi ishte i gatshëm të linte tokat shqiptare brenda një Perandorie Osmane të dobësuar, ndërsa kërkonte më tepër angazhim në probleme të tjera sikurse irredentizmi italian, veçanërisht në Tirol.

Mirëpo ky qëndrim i tij nuk zgjati shumë, duke e identifikuar Austro-Hungarinë mjaft shpejt si rival të Italisë lidhur me tokat shqiptare. Me Kongresin e Berlinit më 1878, u rritë gjithashtu vlerësimi i Italisë për rëndësinë dhe potencialin e tokave shqiptare. Natyrisht se interesi kryesor gjithnjë ishte rëndësia strategjike ushtarake, por gjithashtu kishte aspekte ekonomike dhe kulturore që çonin peshë. Sa i përket rëndësisë ushtarake për Italinë, bregdeti shqiptar gjithmonë ka qenë pikësynim primar. Italia nuk kishte bazë detare të përshtatshme dhe të mjaftueshme për operacione detare nga bregu perëndimor për shkak se Venediku dhe Bridnizi nuk i plotësonin nevojat e Italisë. Italia lakmonte Vlorën për Gjirin e saj dhe nuk mund ta lejonte Austrinë të përparonte në atë drejtim, me pozitën e saj tashmë të konsoliduar në Kotor dhe gjetkë.⁴

2 Lefton Stavrianos, *The Balkans Since 1453* (New York: Holt Rinehart and Winston, 1958), f. 502.

3 Hans Dieter Schanderl, *Die Albanienpolitik Österreich-Ungarns und Italiens* (Wiesbaden : Otto Harrassowitz, 1971), f. 39-40.

4 E.J.P. Dillion, "Albania" *Contemporary Review* July 1914, f. 9.

Ndryshimi në politikën italiane më së miri shënohet nga i ashtuquajti Kompromisi Korti që iu bë Fuqive të kohës nga ana e Kontit Luigji Korti, përfaqësuesi i Italisë në Kongresin e Berlinit dhe më vonë ambasador italian në Turqi, që parashikonte dorëzimin e tokave shqiptare Malit të Zi dhe ishte pjesë e vendimeve të përgjithshme të Kongresit. Shqetësimet e Italisë janë regjistruar me të dhëna për shtimin e ndikimit që Austro-Hungaria kishte arritur tek shqiptarët katolikë (mbi të cilët Austria kishte shpallur një lloj protektorati) duke u përpjekur t'u jap malazezëve një territor të gjerë të banuar nga shqiptarë katolikë në shkëmbim të Plavës dhe Gucisë të cilat po mbroheshin nga njësitë e Lidhjes së Prizrenit. Osmanët pranuan shumë shpejt pasi që më shumë do donin të humbnin një pjesë me katolikë se sa me myslimanë, mirëpo forcat e Lidhjes hodhën poshtë dorëzimin dhe kompromisi përfundimisht dështoi.

Në vitin 1887 politika e jashtme eksperimentale e Italisë filloi të aktivizohej dhe si rezultat i kësaj ka më tepër rëndësi se faza paraprake. Gjatë kësaj faze të dytë, Italia njihet nga simotrat e saj evropiane si fuqi ballkanike. Kjo periudhë fillon me rifuqizimin e Aleancës Treshe (së pari të formuar më 1882) e cila u shoqërua me një Traktat të veçantë Austro-Hungarez – Italian me anë të së cilit Austro-Hungaria për të parën herë njeh intereset e Italisë në tokat shqiptare. Dy shtetet u dakorduan të ruajnë status-qou-në për sa kohë të ishte e mundur dhe në rast se ajo nuk mund të mbahej më, atëherë nuk do të ndërmerren asnjë hap të njëanshëm pa u konsultuar së bashku për të marrë pjetimin me shkrim të palës tjetër.⁵ Po ashtu, palët arritën ujdj që nëse bëhet e nevojshme pushtimi i territoreve shqiptare kjo do të realizohej vetëm “në bazë të principit të kompensimit reciprok për çdo përfitim qoftë territorial apo tjetër”. Përkundër kësaj retorike të balancuar, rivaliteti Austro-Hungari – Itali për dominim në tokat shqiptare kishte filluar edhe zyrtarisht. Një situatë urgjente ishte

5 Alfred Pribram, *The Secret Treaties of Austria-Hungary* (Cambridge MA: Harvard University Press, 1920), f. 109.

paraqitur qartë në një memorandum të vitit 1890 drejtuar premierit Krispi nga ambasadori italian në Beograd, Galvanda. Ambasadori i Italisë shprehu shqetësimin se Austro-Hungaria synon të marrë tokat shqiptare dhe me këtë rast, dominimi i Adriatikut nga Italia do të humbej përgjithmonë duke rezultuar fatal edhe për sigurinë dhe tregtinë. Galvana vjen në përfundim se pushtimi austriak duhet të shmanget me çdo kusht dhe sygjeroi të bëhet vendosja e protektoratit italian mbi territorin e Shqipërisë nëpërmjet aktivitetit të gjithanshëm politik dhe ekonomik atje.⁶

Ndërsa kjo strategji po zbatohej ngadalë, Qeveria e Italisë i bënte thirrje komunitetin Arbëresh të përfshihej më tepër në kulturën shqiptare. Rezultat i këtij inkurajimi mes tjerash ishte edhe mbajtja e dy kongreseve për gjuhën në vitet 1895 dhe 1897. Këto kongrese jo vetëm që i bënë të njohur ndërkombëtarisht arbëreshët, por treguan edhe entuziazmin e tyre për të kontribuar në çështjen e atdheut. Kongresi i dytë miratoi një program gjithëpërfshirës me qëllim stabilizimin e gjuhës shqipe. Ai kërkonte hartimin e një alfabeti të unifikuar, përpilimin e një fjalori, formimin e një shoqate mbarëkombëtare shqiptare dhe vendosjen e marrëdhënieve të lira me atdheun në shkallë të gjerë.⁷

Sidoqoftë, deri në fazën e tretë të angazhimit italian nuk pati afrim direkt dhe të madh qoftë nga komuniteti Arbëresh apo qeveria italiane në çështjen shqiptare. Tani që interesi i Italisë në Shqipëri ishte zyrtarizuar me marrëveshje, hapi i ardhshëm i Italisë ishte të bëhej një garues më aktiv. Nga viti 1896 aktivitetet e Italisë në trojet shqiptare fituan rëndësi, jo vetëm për shqiptarët por edhe për austriakët. Ky ndryshim i radhës në marrëdhëniet e Italisë me viset shqiptare vjen pas ndryshimit të përgjithshëm të kursit në politikën e jashtme italiane. Deri në fund të shekullit 19, opinioni publik italian filloi të kthehet kundër Austrisë, pjesërisht si rezultat i

6 Stavro Skendi, *The Albanian National Awakening* (Princeton NJ: Princeton University Press, 1967)f. 242.

7 Po aty, f. 221.

historikut kolonial të dobët të Italisë. Italianët gjithnjë e më shumë e shihnin Austrinë si faktorin bllokues të ekspansionit kolonial italian, posaçërisht në Ballkan.

I motivuar së paku pjesërisht nga ky ndryshim i disponimit publik, regjimi italian gradualisht e uli Aleancën e Treshës në vend të dytë në listën e prioriteteve të politikës së jashtme të Italisë, duke e zëvendësuar dhe vendosur në rend të parë rritjen e marrëdhënieve me Britaninë e Madhe. Burrshtetasit italianë, si realist që ishin, e kuptuan se i duhej shmangur konfliktit të ushtarak me Austrinë kështu që vazhduan të kërkojnë marrëveshje për tokat shqiptare. Në këtë drejtim ndër më të rëndësishmet janë të ashtuquajturat Marrëveshje të Monza-s që dolën nga takimet e mbajtura ndërmjet Ministrit të Jashtëm të Austrisë Goluçovski dhe kryeministrit të Italisë Rudini në vitin 1896. Palët nënshkruese pa e zyrtarizuar marrëveshjen me shkëmbim notash deri më 1900, u pajtuan që asnjëra nuk synon të pushtojë tokat shqiptare dhe as nuk do të lejojnë ndonjë Fuqi tjetër të bëjë këtë.⁸ Më tutje u morën vesh që nëse Turqia humb Maqedoninë, dy Fuqitë në fjalë do të ngritnin Shqipërinë si krahinë të privilegjuar në kuadër të Perandorisë Osmane apo që t'i japin Shqipërisë statusin e një principate të pavarur.

Sidoqoftë, përveç kësaj marrëveshjeje, interesat e Italisë dhe Austro-Hungarisë nuk vazhduan të përputhen më në tokat shqiptare. Prej kësaj pike e tutje i ashtuquajturi depërtimi paqësor italian në tokat shqiptare përshkallëzoi ndjeshëm. Deri më atë kohë (rreth kapërcyellit të shekullit 19) Italia kishte veprime të kufizuara dhe të përmbajtura si hapja dhe drejtimi i disa shkollave me leje të Perandorisë Osmane. Kjo politikë e butë intervencioniste tani ndryshoi duke u shëndrruar në një garë të ashpër me austriakët. Politika e Italisë mori për bazë këshillat e disa vëzhguesve të kujdesshëm, mes të cilëve Marquis A. de San Xhuliano, kryeministër i ardhshëm italian. San Xhuliano në veprën e tij *Briefe Über Albanien* të botuar në vitin 1902 thotë

8 Pribram, *The Secret Treaties of Austria-Hungary*, f. 196.

që Italia pikë së pari duhet të braktisë çdo dëshirë për të aneksuar territore të Ballkanit. Në vend të kësaj, Italia duhet të mbështesë status-quo-n për tokat shqiptare – thënë ndryshe të njoh autoritetin e Sulltanit – por në të njëjtën kohë duke shtuar prezencën italiane dhe propagandën në pritje për ditën kur status-quo-ja nuk do të mund të mbahej për të formuar një shtet shqiptar të pavarur apo të varur. Ai ishte mjaft specifik sa i përket mënyrës së orientimit të depërtimit italian ku përmendë ndërtimin e porteve, shkollave, postave, institucioneve shëndetësore, spitaleve, bankave, zyrave tregtare, kredive për hekurudha dhe mënyra të tjera ndikimi.⁹

San Xhuliano sygjeron se Italia duhet përpjekur të ketë marrëdhënie sa më miqësore me Austro-Hungarinë, megjithëse e pranon që ishte e vështirë posaçërisht duke marrë parasysh insistimin e tij për depërtimin italian në tokat shqiptare. Ai besonte që konflikti mund të shmangej nëse merren vesh të përcaktohen dhe ndahen sferat e interesit. Ai propozoi që ndikimi italian të kufizohet në Shkodër (ku austriakët ishin vendosur-tanimë), në disa pjesë të Janinës dhe pjesët bregdetare të Shqipërisë. Ndërsa për ndikimin e Austrisë propozonte të kufizohej në Kosovë dhe Manastir. Ai ishte mjaft realist duke thënë që austriakët me siguri se nuk do të pranonin dhe në këtë rast inkurajonte qeverinë italiane të shtojë praninë e vet në tokat shqiptare.¹⁰

Qeveria italiane miratoi propozimet e tij dhe bëri gati fondet për të realizuar këtë formë të re depërtimi. Intensiteti dhe suksesi i këtyre përpjekjeve mund të demonstrohet posaçërisht nga shtimi i ndjeshëm i tregtisë dhe transportit ujor nga Italia. Për të ilustruar këtë me shembuj të shkëmbimit tregtar me Shkodrën, ndërmjet viteve 1901 deri 1905 kompania italiane e transportit Puglia shtoi shitjet nga 15 përqind në rreth 62 përqind.¹¹ Gjatë po të njëjtës periudhë, kompania austriake Lloyd pësoi ulje shitjesh nga 50 përqind nën 10

9 Schanderl, *Albanienpolitik*, f. 77.

10 Po aty.

11 Schanderl, *Albanienpolitik*, f. 120.

përqind. Shifrat e tregtisë për Janinë janë të ngjashme. Ndërmjet viteve 1900 dhe 1904, shuma e tregtisë së Italisë u rrit nga 400,000 lira në 1.7 milion lira, ndërsa për të njëjtën periudhë tregtia e Austrisë ra nga 2 milionë në rreth 1.7 milionë.¹² Këto shifra më tepër flasin për një zhvendosje të tmerruese të Austrisë nga Italia në këtë treg, kryesisht falë favoreve të osmanëve. Mosbesimi osman ndaj Perandorisë Austro-Hungareze i shkoi shumë për shtati tregtarëve italianë dhe përpjekjeve të Italisë për depërtim në këto anë.

Ndikimi italian në viset shqiptare gjithashtu ka shënuar rritje të shpejtë në fushën e arsimit. Italia kishte filluar të financojë shkollat në vitet 1880-ta me iniciativën e Façesko Krispit, i cili kishte hapur tri shkolla në Shkodër dhe disa të tjera në Janinë dhe gjetiu.¹³ Mirëpo me fazën e re të depërtimit dhe me nxitjen që i kishin dhënë Kongreset e gjuhës më 1895 dhe 1897, italianët shtuan ndjeshëm ndërtimin e shkollave. Më 1899 u themeluan shumë shkolla në Shkodër dhe në Vlorë, përfshirë ato fillore, teknike dhe industriale.¹⁴ Këto zhvillime u përcollën me hapje shkollash të natës dhe kopshte fëmijësh në Durrës, Janinë dhe Gjirokastrë. Për të diplomuarit e këtyre shkollave, qeveria italiane siguronte bursa studimi për në Kolegjin S. Adriana ku ishte themeluar katedra e gjuhës shqipe në vitin 1900. Konsujt italianë të cilët tanimë ishin angazhuar thellësisht në inkurajimin e aktivitetit tregtar italian, vazhdimisht rekrutnin studentë për shkollat e reja italiane, gjithmonë të gatshëm t'u ofrojnë prindërve para për të çuar fëmijët e tyre në këto shkolla.

Këto përpjekje të Italisë për të ashtuquajturin depërtim paqësor në viset shqiptare patën sukses të dukshëm për një sërë arsyesh. E para, Mbretëria e Italisë kishte mundësi të shfrytëzojë statusin e saj si fuqi neutrale në çështjet e fesë si përparësi ndaj Austro-Hungarisë

12 Ibid., f. 126.

13 Joseph Swire, *Albania, the Rise of a Kingdom* (New York: Arno Press and the New York Times, 1971) f. 220.

14 Robert Seton-Watson, "Austria-Hungary, Italy and the West Balkans", *Contemporary Review*, June 1908, f. 14.

në fushën e kulturës. Austria që pretendonte të ishte mbrojtës i shqiptarëve katolikë, gjë që u linte italianëve hapësirë të bënin për vete popullatën shqiptare myslimane shumicë. Faktori tjetër kishte të bënte me interesimin e shfaqur nga shtypi, parlamenti dhe populli italian në përgjithësi. Megjithëse Austria ende mbetej në shumë aspekte me më tepër ndikim në tokat shqiptare, ajo po humbte terren majft shpejt, pjesërisht edhe për shkak të apatisë së opinionit vendës. Pak austriakë kishin njohuri apo interes për luftën e shqiptarëve.

Sidoqoftë, edhe Italia kishte disavantazhet e veta në këtë luftë. Njëra prej këtyre ishte mungesa e besimit të saj në mesin e shqiptarëve. Megjithëse vështirë është të vlerësohet se sa shqiptarë kishin mendim të mirë për njërën apo tjetrën fuqi, në përgjithësi mendohet që më e afërt mbahej Austria. Mosbesimi ndaj Italisë u rrit me shtimin e përpjekjeve të saj. Pakënaqësia e përgjithshme e shqiptarëve mbizotëronte në lidhje me qëllimet e vërteta të Italisë që fshiheshin prej popullatës. Megjithëse reagimet e shqiptarëve ndryshonin në periudha të veçanta kohor, në krahina të ndryshme të vendit apo grupeve konfesionale, në përgjithësi Austro-Hungaria është preferuar më tepër pasi që shqiptarët e konsideronin politikën austriake më të fuqishme për zhvillimin e ndërgjegjës kombëtare dhe si mbrojtëse më të mirë e të drejtave shqiptare.¹⁵

Reputacioni i Italisë u dëmtua edhe më shumë nga disa aktivitete të arbëreshëve të cilët nga fundi i shekullit u ndanë në dy grupe. Grupi kryesor në përbërje të të cilit ishin njerëz të moderuar sikurse poeti de Rada që nuk përkrahte kryengritjet që po bëheshin në viset shqiptare. Ai besonte që Perandoria Osmane do të arrinte në pikën kur do të pajtohej për pavarësimin e Shqipërisë. Një tjetër nga grupi i moderuar ishte publicisti dhe avokati Lorecio, i cili bënte thirrje për reformim duke u frikësuar se vazhdimi i kryengritjeve shqiptare, jo vetëm që mund të dështojë por madje Evropa mund të vendosë dërgimin e forcave të armatosura me pretekst që të shuajë trazirat e vazhdueshme në Perandorinë Osmane që kërcojnë paqen në Evropë.

15 Skendi, *The Albanian National Awakening*, f. 286.

Arbëresh të tjerë mendonin se ky qëndrim është shumë pasiv. Fraksioni aktiv udhëheqej nga poeti G. Skiro i cili bënte thirrje për revolucion të menjëhershëm. Ai konsideronte që është naivitet të mendohet se osmanët do të bëjnë konsecione apo të presësh çfardo ndihme nga fuqitë e tjera. Grupi aktiv vuri kontakte me gjeneralin Garibaldi, bir i patriotit italian, i cili ofroi shërbimet e tij për çështjen shqiptare dhe organizoi një grup të quajtur Consiglia Albanese d Italia – me anë të të cilit shpresonte të zgjerojë ndikimin e tij si në Itali ashtu edhe në trojet shqiptare. Projekti për veprim të menjëhershëm në Shqipëri u përgatitë në vitin 1903 dhe tërhoqi vëmendjen e osmanëve, të cilët i kërkuan qeverisë italiane që së paku të shkurtojë elementin ushtarak të lëvizjes.

Mirëpo shumë patriotë shqiptarë e shihnin me dyshim Garibaldin. Përderisa veprimtaria arbëreshe ishte e përqendruar në ringjalljen kulturore patriotët shqiptarë e mirëpritnin duke pranuar se arbëreshët mund të bënin punë të mirë për aktivitetet kulturore shqiptare që ishin ndaluar nën Perandorinë Osmane në vitet 1880-ta. Mirëpo tani që arbëreshët dhe përkrahësit e tyre ishin politizuar, patriotët shqiptarë frikoheshin në mos bienin nën ndikimin e grupit të lidhur ngushtë me një fuqi të huaj me interesa të ditura në territoret shqiptare.

Pjesa intensive e fazës së fundit të rilindjes kombëtare shqiptare filloi në vitin 1908 si rezultat i kryengritjes së Xhon Turqve. Fillimisht revolta u lejoi shqiptarëve dorë të lirë në veprimtarinë nacionaliste, por kur kuptuan gabimin e tyre, Turqit e Rinj nisën ta shtypin atë. Shtimi i kaosit në atë çfarë kishte mbetur prej Perandorisë Osmane në Ballkan inkurajuan Austro-Hungarinë të aneksonte Bosnjen dhe Hercegovinën. Italianët reaguan ashpër të shqetësuar nga afërisa e re e Austrisë me viset shqiptare që kërcënonte pozicionin e Italisë dhe Dhoma e Deputetëve Italianë përpiluan ankesën pasi që Austria duke thyer traktatet kushtet për njoftimi në rast ndryshimi të politikës dhe për kompensim territorial. Deputetët bënë thirrje për veprim të

mënjëhershëm në mbrojtje të interesave italiane.¹⁶ Më 11 shtator 1911, Italia i shpalli luftë Perandorisë Osmane, ndërsa bënte luftën larg trojeve shqiptare nga frika e ndërhyrjes austriake, lufta detyroi osmanët t'u bënë koncesione shqiptarëve.¹⁷ Mirëpo lëshimet tani ishin shumë të vogla dhe shumë të vonshme dhe duke qenë se shqiptarët e rebeluan përsëri, shtetet ballkanike sulmuan Perandorinë Osmane dhe pushtuan pothuajse të gjitha territoret shqiptare. Italia dhe Austro-Hungaria shkëmbyen nota në lidhje me krizën por nuk kishin qnëdrime të njëjta për të ardhmen e Shqipërisë.¹⁸ Austria kishte qëllim krijimin e një Shqipërie plotësisht të pavarur qoftë nën fronin vendës apo të huaj i cili mund të ndikohej nga austriakët. Austria përpiquej për një Shqipëri që të ishte aleat kundër Serbisë në lindje dhe të balanconte kontrollin me Italinë në Perëndim, një shtet i fuqishëm që të përfshijë Pejën, Dibrën, Prizrenin bashkë me Shkodrën dhe Janinën. Në anën tjetër, Italia për shkak të ambicieve të saj politike, tregtare dhe ushtarake kërkonte të kufizojë madhësinë dhe fuqinë e Shqipërisë së re. Italia synonte kontrollin e portit të Vlorës duke shpresuar gjithashtu lidhjen me hekurudhë përtej maleve deri në Selanik dhe kontrollimin e zgjerimit grek nga veriu. Italia parashikonte që një Shqipëri e dobët nën drejtimin e përbashkët të Fuqive të Mëdha do të ishte shumë më e favorshme për interesat e saj.

Pas një debati të ashpër, Italia dhe Austro-Hungaria u pajtuan se vetëm një princ i jashtëm që nuk i përkiste asnjë konfesionit shqiptar mund të ishte i pranueshëm dhe që të gjitha ato territore të banuara me shumicë shqiptare duhet të mbeteshin në shtetin e ri. Në fund prej këtyre u arrit të përmushej vetëm pjesa e parë e këtij plani.

16 Luigi Albertini, *The Origins of the War of 1914* (London: Oxford University Press, 1952) f. 258.

17 Skendi, *The Albanian National Awakening*, f. 419.

18 Sidney Fay, *The Origins of the World War* (New York: McMillan and Co., 1928), f. 407.

Përfundim

Megjithëse ky argumentim mund të kundërshtohet, mund të jetë e besueshme që prej të dy fuqive në fjalë, Italia të ketë pasur me shumë ndikim në zgjimin e ndërgjegjes kombëtare shqiptare me rolin e saj më aktiv. Mirëpo, ky ishte ndikim shumëshresor me disa aspekte tërësisht negative. Për shembull, ndërhyrja e Italisë kishte tendencë për ndarjen e udhëheqësve shqiptarë, të cilët edhe ashtu ishin të ndarë në baza rajonale, fisnore, fetare dhe përkatësive të tjera. Disa shqiptarë mbështetnin italianët dhe shpresonin t'i shfrytëzonin për interesat e Shqipërisë. Të tjerë, siç kemi theksuar, ishin dyshues ndaj qëllimeve të italianëve. Politika italiane dhe austriake e status-quo-s shpeshherë ishte pengesë në rritjen e nacionalizmit shqiptar. Nacionalistët shqiptarë përpiqeshin të ndryshojnë statusin politik të viseve shqiptare, derisa Italia bashkë me Fuqitë e Mëdha, mundoheshin me çdo kusht status-quo-n.

Mirëpo në përgjithësi kishte më tepër aspekte pozitive të përfshirjes italiane që mbizotëronin ndaj atyre negative. Në një mënyrë, aktiviteti i Italisë ndihmoi të mbajë gjallë luftën kombëtare në kohë të vështira. Në fushën e kulturës, arbëreshët luajtën rol shumë të rëndësishëm. Kjo lëvizje ofroi shtytje të fuqishme për lëvizjen kombëtare shqiptare duke mobilizuar opinionin publik dhe në këtë mënyrë duke e bërë më të njohur çështjen shqiptare në Itali dhe përtej saj. Puna e arbëreshëve me gjuhën dhe folklorin ka patur gjithashtu rol të madh. Sikurse edhe qeveria italiane ka kontribuar në zgjimin e ndërgjegjës kombëtare duke ofruar shqiptarët me idetë e reja politike, sociale dhe ekonomike si dhe me kultura të ndryshme përmes angazhimit në arsim, tregti dhe transport. Italia gjithashtu afrooi shqiptarët mes vete fizikisht duke ndërtuar rrugë dhe përpiluar planet për hekurudha. Prania e Italisë dhe konflikti i saj me Austrinë i vetëdijësoi shqiptarët më shumë për interesat dhe individualitetin e tyre. Ndërsa ekziston mundësia që shqiptarët gjithnjë të kenë mendim më të mirë për Austro-Hungarinë në lidhje me periudhën e rilindjes kombëtare, përkundër rolit të mëvonshëm negativ të Italisë, duhet pranuar disa kontribute të saj në këtë periudhë kritike për zhvillimin e kombit dhe shtetit shqiptar.

Prof. dr. Bernd J. FISCHER

SUMMARY

ASPECTS OF THE AUSTRO-HUNGARIAN/ITALIAN RIVALRY IN RELATION TO THE ALBANIAN NATIONAL RENAISSANCE

While the principal impetus for the Albanian national renaissance naturally came from internal forces, in particular the League of Prizren, there were other factors which also played an important role. In particular the respective, albeit conflicting, influence of Italy and Austria-Hungary during the period from the League of Prizren to the declaration of Albanian independence.

The two states in question would play important yet different roles with regard to the renaissance among the Albanians. Their respective motivation for involvement was very similar and had to do with Great Power rivalry in the age of new imperialism.

But this impact was of course multi-faceted, with some aspects being decidedly negative. As an example, Italian intervention had a tendency to divide Albanian leaders, who were often already divided by regional, clan, religious and other loyalties. Some Albanians supported the Italians and hoped to use them in Albania's best interest. Others were suspicious of Italian motives. The Italian and Austrian policy of the status-quo was an obstacle at times to the growth of Albanian nationalism. Albanian nationalists were attempting to change the political status of the Albanian lands, while Italy, and other Great Powers, struggled to keep that status unchanged.

Austria hoped for a completely independent Albania either under a native chieftain, or under a ruler who could be influenced

by the Austrians. Austria looked for an Albania which would be an ally against Serbia on the east and to check Italy on the west, a state as strong as possible to include Peja, Dibra, Prizren, as well as Shkodra and Janinna. Italy, on the other hand, because of its political, commercial, and military ambitions, looked to limit the scope and power of the new Albania. Italy foresaw that a weak Albania under the joint direction of the Great Powers, would be far more favorable to Italian interests.

But there were positive aspects to Italy's involvement and they may have outweighed the negative. In a way, Italian activity helped to keep the nationalist struggle alive during desperate moments. In the field of culture, the Arberesh played an extremely important role, working on language and folklore. This movement provided a powerful incentive to the Albanian national movement by mobilizing public opinion thereby making the Albanian question more widely known in Italy and beyond. The Italian government, too, contributed to the national awakening by exposing many Albanians to new political/social/economic ideas and diverse cultures through its efforts in education, trade, and shipping. Italy also brought Albanians closer together physically by building roads and at least making plans for railroads. Italy's presence, and its quarrel with Austria, made Albanians more aware of their own interests and individuality. While Albanians will likely always have a more positive memory of Austria-Hungary for the national awakening period, Italy, despite its later negative impact, should also be recognized for some contributions during this critical period in the development of the Albanian nation and state.